Brussels Studies

La revue scientifique électronique pour les recherches
sur Bruxelles / Het elektronisch wetenschappelijk
tijdschrift voor onderzoek over Brussel / The e-journal
for academic research on Brussels

Collection générale | 2013

Rellen in Matonge en... onverschilligheid van de overheid?

Émeutes à Matonge et... indifférence des pouvoirs publics ?

Riots in Matonge and... the indifference of public authority?

Sarah Demart

Traducteur : Ben Winant

Édition électronique

URL : <http://journals.openedition.org/brussels/1167>

DOI : 10.4000/brussels.1167

ISSN : 2031-0293

Éditeur

Université Saint-Louis Bruxelles

Référence électronique

Sarah Demart, « Rellen in Matonge en... onverschilligheid van de overheid? », *Brussels Studies* [Online],
Algemene collectie, nr 68, Online op 01 juillet 2013, geraadpleegd op 19 avril 2019. URL : <http://journals.openedition.org/brussels/1167> ; DOI : 10.4000/brussels.1167

Licence CC BY

Nummer 68, 1 juli 2013 . ISSN 2031-0293

Sarah Demart

Rellen in Matonge en ... onverschilligheid van de overheid?

Vertaling: Ben Winant

Twintig jaar na de eerste “Maghrebijnse” rellen was Brussel in de winter 2011-2012 het toneel van “Congolesse” betogingen die door sommige media en overheden als rellen werden bestempeld. Het idee dat de Congolesse politieke conflicten in België geïmporteerd werden, kreeg de overhand, maar de materiële schade die, ondanks een ongeziene politiemacht, werd aangebracht, bevestigde het beeld van gewelddadige betogers die uiteindelijk alleen de taal van de 'matrak' begrijpen. Aan de hand van een etnografisch onderzoek van de betogingen en van onderzoek dat de auteur al meer dan tien jaar in Congolesse kringen verricht, komt ze terug op die twee weken van stedelijk geweld. Ze vraagt zich enerzijds af of die betogingen als rellen kunnen worden beschouwd en anderzijds of de reactie van de overheid, die verschilt van die op de Maghrebijnse rellen, niet zou voortvloeien uit een veelzeggende etnisering van het overheidsbeleid.

Sarah Demart is sociologe en FRS/FNRSonderzoekster bij het Centre d'Etude de l'Ethnicité et des Migrations (CEDEM) van de Université de Liège. Al meer dan tien jaar verricht ze in Congolesse kringen, vooral de diaspora, onderzoek naar de religieuze en politieke praktijken en de verenigingswerking. Sinds 2011 legt ze zich toe op de postkoloniale kwestie in België. Daarover coördineerde ze onder meer “Congolesse migration to Belgium and postcolonialism” (in het tijdschrift African Diaspora).

Sarah Demart, +32(0)4 366 48 92, +32 (0)475 54 61 54, sarah.demart@ulg.ac.be

Benjamin Wayens (Redactiesecretaris), +32(0)2 211 78 22, bwayens@brusselsstudies.be

Inleiding

1. Twintig jaar na de eerste Maghrebijnse rellen [Brion en Réa, 1992] was Brussel in de winter 2011-12 het toneel van « Congolese » betogingen, die door sommige media en overheden als rellen werden bestempeld. Desondanks werd algemeen erkend dat de politieke conflicten in de Democratische Republiek Congo (DRC) op het Belgisch grondgebied geïmporteerd werden, terwijl de materiële schade, die, ondanks de inschakeling van een ongezien repressief apparaat, werd toegebracht, het beeld bevestigde van gewelddadige betogers die uiteindelijk enkel de taal van de “matrak” begrijpen. Dat deed sommige betogers en waarnemers terugdenken aan de *chicotte*¹ uit het koloniale tijdperk.

2. Sindsdien hebben de afschuif van en het onbegrip voor de opstand van een bevolkingsgroep « zonder problemen » plaatsgemaakt voor een typische onverschilligheid [Stavo-Debaughe, 2007; Martiniello, 2011; Mazzocchi, 2012]. Van naderbij bekeken zijn de eisen en het verloop van de « Congolese » betogingen echter een uiting van een echte postkoloniale malaise, die met de nodige afstand dient te worden bestudeerd. Die twee weken van stedelijke onlusten kunnen inderdaad als rellen bestempeld worden – een uitdrukking die in de context van de migratie naar het westen fundamenteel verwijst naar een racialisering van de hele samenleving [Solomos, 1988; Fassin en Fassin, 2008] - maar hoe kan dan het verschil worden verklaard met de reactie van de overheid op de Maghrebijnse rellen die in de jaren 1990 tot specifieke sociale en veiligheidsmaatregelen van overheidswege leidden [Cartuyvels en Hebberecht, 2001; Rea, 2006]?

3. Op basis van een etnografisch onderzoek van de betogingen (van december 2011 tot maart 2012) en onderzoek dat sinds tien jaar in Congolese kringen wordt gevoerd (in België, Canada en Frankrijk), wensen we het standpunt van de Congolese minderheid weer te geven, alsook de *lokale* causale verbanden aan te tonen die in de verslaggeving door de media niet vermeld werden. Deze bevolkingsgroep

is trouwens niet goed gekend door de overheden (Demart, 2013a; Manco et al, 2013) en de academische wereld [Martiniello et al., 2007; Jamoule en Mazzocchi, 2011; Schoonvaere, 2010], ondanks een lange aanwezigheid in België [Etambala, 1993; Mayoyo, 1995; Kagné, 2000; Kagné en Martiniello, 2001; Cornet, 2004 ; Demart, 2013b].

4. Om die reden zullen we in ons artikel, dat in vijf punten wordt uiteengezet, verschillende benaderingen, nu eens academische dan weer etnografische, volgen. In het eerste deel schetsen we in het kort de context van de betogingen. In het tweede deel komen we terug op de dag die volgens ons van cruciaal belang is voor het verdere verloop van de gebeurtenissen. In het derde deel verstrekken we een chronologisch relaas van de confrontaties tussen de betogers en de politieagenten. Het vierde deel vestigt de aandacht op de toenemende heterogeniteit van de betogers naarmate het conflict bitser wordt en een racistische inslag krijgt. Tot slot onderzoeken we de beleidsantwoorden van de overheid in een historisch perspectief en in vergelijking met het beleid dat in de jaren 1990 na de « Maghrebijnse » rellen werd opgezet.

1. Context van de betogingen

5. De politieke bewustwording van de Congolezen gaat gepaard met hun aanwezigheid in België en komt vanaf de jaren 1970 tot uiting in betogingen die het beleid in hun land van herkomst op de korrel nemen [Tshimanga; 2003; Bodeux en Demart, 2013]. Tijdens de overgang (2001-06), die werd ingeluid door de moord op president Laurent-Désiré Kabila, neemt het aantal betogingen toe en breiden ze zich uit tot de migratielanden onder impuls van de « Combattants » [Godin en Garbin, 2013], die van plan zijn om druk uit te oefenen op het regime in Kinshasa en op de “internationale gemeenschap”, waarvan de passiviteit in Congolese kringen wordt toegeschreven aan de honger van het Westen naar de rijkdommen van de Congolese bodem.

¹ De *chicotte* is een zweep gemaakt van verschillende lederen riemen die in het koloniale tijdperk vaak werd gebruikt door de inboorlingen van Belgisch Congo om weerspannige individuen te temmen en om in het openbaar straffen uit te voeren en aldus een voorbeeld te stellen.

6. De “Combattants” is een pressiegroep die in het begin van de jaren 2000 werd opgericht in Groot-Brittannië en vandaag aanwezig is in de hele diaspora. De leden zijn ervan overtuigd dat gewapende strijd nodig is om hun land te bevrijden. Ze gaan vaak gekleed in gevechtskledij en hebben een openlijk conflict met de vertegenwoordigers van de Congolese Staat die in Europa verblijven of er op doorreis zijn. Rekening houdend met de verkiezingskalender worden er vanaf 2011 in Brussel meer oproepen gedaan om te betogen voor een machtswissel in Kinshasa en daarna overal ter wereld waar Congolezen zich na de diaspora hebben gevestigd. Uitgeweken Congolezen die noch het recht op de dubbele nationaliteit hebben noch vanuit het buitenland mogen stemmen².

7. In Brussel worden tijdens de betogingen eisen tot de Belgische regering gericht na de uitlatingen van een socialistische senatrice die na een verblijf als waarnemer in de DRC bevestigde dat de kiesverrichtingen er correct verliepen. Toen dat ter ore kwam van de militanten van wie sommigen de Belgische nationaliteit hebben, begaven ze zich naar de zetel van de socialistische partij (op 4 december) om haar ter verantwoording te roepen, maar ze werden niet ontvangen. Ze weigerden het af te druipen en werden weggejaagd door de waterkanonnen van de politie. Toen beslisten ze om zich naar de ambassade van de DRC te begeven, waar ze evenmin binnen geraakten, omdat de politie de straat had afgesloten. Woedend keerden ze terug naar Matonge. Op de terugweg koelden ze hun woede op autoruiten en gooiden ze vuilnisbakken omver. Er ontstonden ook schermutselingen met winkeliers die de betogers probeerden te beletten hun tafels en stoelen omver te gooien.

8. Toen de betogers in Matonge aan de Elsensesteenweg aankwamen, begonnen ze te zingen en slogans te scanderen in een confrontatie met de politie, die omstreeks 18.30 uur verergerde en zich naar de Waversesteenweg verplaatste. Toen de rust omstreeks 22.00 uur terugkeerde, werd de balans opgemaakt: ingegooide winkelruiten, beschadigde voertuigen en een dertigtal arrestaties. De volgende dag

spraken de betogers via sms en de sociale netwerken af om rond 14 uur bijeen te komen aan de uitgang van het metrostation Naamsepoort. De journalisten kwamen pas laat aan op de plaats van afspraak. Daarom kon er geen verslag worden uitgebracht van het geweld dat achteraf als het keerpunt in het verdere verloop van de gebeurtenissen kan worden beschouwd.

2. Het gewelddadige keerpunt buiten het zicht van de camera's?

9. Omstreeks 15 uur komen een vijftigtal personen bijeen. Een man roept naar de voorbijgangers: *“Jullie willen ons hier niet, maar wij willen ook terug naar huis! We zijn de deurwaarders, de facturen beu!”*. Een vrouw tracht de werknemers van de Quick, die van Maghrebijanse oorsprong zijn, ervan te overtuigen dat het regime in Congo, net als in de Arabische landen, moet veranderen. Vrouwelijke demonstranten, moeders en jonge meisjes, nemen plaats in de Quick en maken terstond mee hoe de beweging tot stand komt. Een vrouw vaart tegen me uit:

« - Bent u hier om te observeren? Bent u een journaliste? ... Want als u een camera heeft, gaan we die stukslaan!

- Neen, ik ben een onderzoekster, ik was al bij verschillende marsen aanwezig...

- « Goed gesproken, tantetje! » gaat een jong meisje in vlekkeloos Frans verder. *“Ah ja, mevrouw, de journalisten vertellen niet de waarheid. Ze maken foto's, maar achteraf zien we daar niets van en lijken we wel idioten! Ons land is zeer rijk, we hebben er niets op tegen dat de Westerlingen zich bedienen, maar men moet delen, men moet eerst het noodzakelijke nemen om te kunnen leven!”*.

10. We praten nog even, maar dan vraagt een van de betogers ons dat we ons bij de groep voegen om de beweging meer zichtbaarheid te geven. Buiten discussiëren verschillende mensen met een politieagent in burgerkledij. De betoging is niet toegestaan. Wegens het geweld van

² Voor de politieke inhoud van die betogingen, zie DEMART S. “ ‘Kabila est rwandais’: une accusation sorcière. Transitions politiques en République Démocratique du Congo, diaspora et pentecôtisme.”, te verschijnen.

de vorige dag? Volgens de betogers *“gaat het er altijd zo aan toe voor de Congolezen: we krijgen nooit het recht om in de week te betogen”*. De onderhandelingen verlopen in een hartelijke sfeer en de betogers blijven zingen. Blijkbaar zijn de meeste betogers met de recente migratiegolven naar België gekomen (jaren 1990 en 2000). Twee jongeren voegen zich bij de betogers. Hun manier van praten en hun kleding steken discreet af. Ze zijn hier geboren. Een van de twee wijst met de vinger naar de politievrachtwagens die aan de Gulden Vlieslaan geparkeerd staan: *“we zullen ze wel krijgen..”*

11. De koude valt te snijden. Enkele minuten verstrijken totdat er politieagenten in loopplas en achter elkaar de groep betogers omsingelen. Ze worden ingesloten en verschillende vrouwen raken in paniek. Een betoger roept op om te gaan zitten. Slechts een deel van de groep doet dat. *« Maak je maar geen zorgen, ze kunnen niets doen »* zegt een betoger, terwijl een andere een verkeersbord geeft aan een politieman, die het aanneemt. Er wordt geen woord gewisseld. Plotseling wordt een jong meisje in het midden van de kring geduwd. Ze vraagt om haar camera terug te krijgen. Deze militante van het Pan-Afrikaanse socialisme was aan het filmen. De enige beelden van dat moment die men later op YouTube terugvindt, zijn beelden van politieagenten die haar verbieden te filmen *“ofwel stopt u met filmen ofwel gaat u in de cirkel”*.

12. Opeens vallen er slagen met de “matrak” op armen en hoofden. De politieagenten slaan zowel op de mannen als op de vrouwen. De betogers proberen te vluchten en niet te vallen. Het lijkt alsof ons gezicht in brand staat. We kunnen niet ademen of onze ogen openhouden. Een beetje verder begint een gechoqueeerde groep jonge meisjes, die een onmiskenbaar Belgisch accent hebben, te zingen: *“we komen terug!”*.

13. Tijdens de politieachtervolging die na de omsingeling wordt ingezet, begaat de politie verschillende “flaters”. De bekendste flater is dat een man van Angolese afkomst die in het theater Molière in de galerij van de Naamsepoort werkt, op zijn werkplaats door verschillende politieagenten achtervolgd en in elkaar geslagen wordt. Twee weken later zijn de letsels van de slagen op zijn benen en rug goed zichtbaar (littens, gebroken ribben, schaafwonden aan de benen) en circuleren de beelden op het internet.

14. De hele namiddag trachten de politieagenten de betogers te evacueren, want op de plaats van afspraak en op het trottoir aan de overkant tegenover de bank is er te weinig ruimte voor het almaar toeneemende aantal betogers. Tijdens die gespannen confrontatie gaat het niet zozeer om het verbod om in de openbare ruimte te betogen, maar om de verplichting om op het trottoir te blijven. De politieagenten omsingelen meermaals de betogers om hen in bedwang te houden, maar na vergeefse pogingen trekken ze zich uiteindelijk terug. De betogers komen dan op straat en scanderen zegekreten. Daarop komen de politieagenten terug in loopplas. Een bizar kat- en muisspel, dat wel tot een patstelling moet leiden.

15. De journalisten komen ter plaatse wanneer de dag ten einde loopt en soms bij het vallen van de nacht. Sommige Franstalige journalisten worden slecht ontvangen door de betogers en worden ver van de gebeurtenissen gehouden. Van deze dag wordt slechts een zeer onvolledig verslag uitgebracht door de media, hoewel hij het begin is van een confrontatie die de komende twee weken dagelijks door de pers zal worden gecovert. De media tonen vooral de schade aan de Waversesteenweg die wordt aangebracht wanneer de betogers opnieuw bijeenkomen op de hoofdader van de Matongewijk. Winkeletalages van Rwandezers, maar ook van andere nationaliteiten worden ingegooid, vuilniszakken opengereten en auto's in brand gestoken. De volgende week worden er een vijftigtal klachten ingediend tegen het politiegeweld van die nacht. Volgens hun getuigenissen werden de mannen met “matrakken” en gas bewerkt, omdat ze niet wilden ophouden met zingen. *“Jullie zijn wilden”* kregen ze te horen. Na die dag verbiedt de gemeente Elsene samenscholingen van meer dan tien personen tot de maandag daarop. De boete bedraagt 250 euro.

3. Van betoging naar rellen?

16. Ondanks het verbod van de gemeente volgen de betogingen elkaar dagelijks en spontaan op. Die bijeenkomsten, die onder impuls van de « Combattants » ontstaan, vaak na een nacht in de politiekazerne van Etterbeek, worden getolereerd, aan voorwaarden gekoppeld en opnieuw verboden. Er komen steeds meer betogers opdagen. De be-

togingen en confrontaties met de politie, die zich soms buiten het zicht van “het publiek” afspelen, worden gefilmd en nog de dag zelf via de sociale netwerken verspreid. Ze stimuleren het enthousiasme en de geldingsdrang van de betogers. Op 7 december komen een honderdtal betogers samen aan de Naamsepoort en die avond nog zijn er zeven arrestaties. De volgende dag komen een honderdtal Congolese studenten bijeen voor het Europees Parlement om een *memorandum* te overhandigen. Ze vragen dat Europa een actieve rol in de DRC speelt. Al snel worden ze door de politie omsingeld. De zwarten mogen niet uit het cordon, in tegenstelling tot de blanken, die mogen gaan en staan waar ze willen. Deze raciale discriminatie is een constante in het optreden van de politie, die voorbijgangers interpelleert en zelfs op de grond gooit. Dat wordt ervaren als racisme en provocatie vanwege de politie en wordt al zeer snel gepercipieerd als het bewijs dat België betrokken is bij de misdaden die in de DRC worden gepleegd. Vanaf dan voegen apolitieke jongeren en niet meer zo jonge vrouwen zich bij de beweging: *“Tshisekedi, Kabila, niks mee te maken, we willen dat ons land bevrijd wordt”*, terwijl steeds meer mensen twijfelen tussen aan de zijlijn blijven staan of mee betogen. In de loop van de dagen doen ze soms het ene, dan weer het andere en soms allebei.

17. Vanaf de eerste dag wordt de kwestie van het vandalisme besproken, ook door de waarnemers: *“Moeten we alles stukslaan en het risico lopen om nog meer gestigmatiseerd te worden of doen we dat beter niet en lopen we het risico dat we geen aandacht krijgen?”*

18. Op 9 december wordt de verkiezingsuitslag bekendgemaakt: Joseph Kabila wordt uitgeroepen tot overwinnaar. 192 betogers brengen de nacht door in de kazerne van de federale politie van Etterbeek, terwijl twee “niet-geïdentificeerde individuen” molotovcocktails op het politiekantoor van Elsene gooien. Vooral wegens de toename van het aantal betogers wordt het moeilijk om de confrontaties in kaart te brengen, maar het centrum blijft de uitgang van het metrostation Naamsepoort. Aan het einde van de namiddag ziet men jongeren (van de tweede generatie) langs de belendende straten van de Gulden Vlieslaan wegvluchten. Een beetje later doorbreken jongeren het politiecordoon. Ze steken achter elkaar de kleine Ring over en verplichten de automobilisten om op hun rem te gaan staan bij het uitrijden van de tunnel. Daarna

verspreiden ze zich. Politieagenten in uniform en in burgerkledij zetten de achtervolging in. Enkele jongeren worden gearresteerd. Op de rotonde aan de Naamsepoort worden de waarnemers bang wanneer ze politieagenten zien aankomen. Sommigen slaan op de vlucht en anderen houden hen tegen: *“nooit weglopen, want dan word je opgepakt”*. Anderen protesteren nog, vooral wanneer de arrestaties gepaard gaan met geweld en wanneer verschillende politieagenten het op één enkele betogers hebben gemunt.

19. Op zaterdag 10 december krijgen de (400) betogers toelating om zich naar de ambassade van de DRC te begeven, waarvan de straat (Maria van Bourgondië) wordt afgesloten. Ze kunnen er het portret van Etienne Tshisekedi, die zichzelf de dag voordien heeft uitgeroepen tot *“President verkozen door het Congolese volk”*, niet neerleggen. Ze slaan er evenmin in gebruik te maken van de nabijheid van de Europese instellingen om meer zichtbaarheid aan hun actie te geven, wat niet mogelijk is in de vrij kalme Montoyerstraat. Die avond wordt slechts één auto in brand gestoken en zijn er slechts twee administratieve aanhoudingen.

20. De volgende maandag is na de zondagsrust een kalme dag. De media maken de balans op: 500 administratieve aanhoudingen, 20 gerechtelijke vervolgingen en 50 klachten. Een betoging op de volgende zaterdag wordt toegestaan. Meer dan 2.000 deelnemers (1.200 volgens de politie, 3.000 volgens de organisatoren) komen opdagen en worden geëscorteerd door een grote politiemacht.

21. Enkele uren later is Matonge herschapen in een slagveld en speelt het conflict zich af rond de Waversesteenweg. Na enkele uren telt men 144 arrestaties, 40 tot 50 beschadigde voertuigen, tientallen ingegooidde ruiten aan de Belliardstraat, de Elsensesteenweg, de Waversesteenweg en het Sint-Bonifaciusplein. Zestien politieagenten zijn gekwetst. De volgende dag wordt op basis van de politiefiches de schuld in de schoenen van de “bendes” geschoven. Die interpretatie wordt overgenomen door de media en daarna door de politici. Samenscholingen worden opnieuw verboden, het aantal politieagenten wordt verdubbeld en het aantal politiecontroles wordt opgevoerd, overdag door agenten in burgerkledij.

22. Het aantal gekwetste betogers wordt niet vermeld, ondanks de zeer harde repressie, zelfs tegen zeer jonge adolescenten. Op 17 december, de laatste dag waarop in Brussel een grote betoging plaatsheeft, ontdekken de Franstalige televisiekijkers tot hun ontzetting dat de betogers oproepen om voor de N-VA te stemmen. Gehuld in een Vlaamse vlag legt een man uit: «*de N-VA zegt de waarheid: de Congolezen zijn hier niet graag gezien ... de PS, de MR en het CDH doen maar alsof*». Ze koesteren niet alleen de illusie dat het Vlaams en Congolees nationalisme convergeren, maar ze kondigen ook represailles aan («*Jullie destabiliseren ons land? Wij kunnen ook jullie land destabiliseren!*», «*Jullie willen België voor de Belgen? Wij willen Congo voor de Congolezen!*»). De betogers dreigen ermee de traditionele Franstalige partijen af te straffen bij de verkiezingen. Deze instrumentalisering van de Belgische etniciteit blijkt in dit geval effect te hebben, aangezien er na de rellen in Brussel verschillende marsen in Vlaanderen worden toegestaan die zonder incidenten verlopen. Daarna worden er opnieuw betogingen toegestaan in Brussel buiten de Matongewijk met een discretere ontplooiing van de politiemacht: geen paarden, honden, helikopters of waterkanonnen. Er worden geen incidenten gemeld. Tot vandaag worden er regelmatig marsen georganiseerd in Brussel, maar de beweging van de “Combattants” wordt voortaan als een dreiging beschouwd door de Belgische Staatsveiligheid³.

4. Postkoloniale eisen

23. Mettertijd en naarmate de confrontaties bitser worden, wordt, zoals we erop gewezen hebben, de populatie van de betogers heterogener. Dat wijst erop dat het conflict een racistische inslag krijgt. De jongeren treden meer op de voorgrond, meestal met hun leeftijdsgenoten, soms met hun ouders. Hun redenen? Een groep jonge meisjes legt uit: “*Congo is onze toekomst*”, een recurrent thema, dat uitdrukkelijk vermeld wordt, omdat de zwarten en “vooral” de Congolezen geen toekomstperspectieven in België hebben. De jongens, die ouder zijn, doen er een schepje bovenop: «*Wij zijn het ook beu, ook wij willen op een*

bepaald moment naar huis. Wat betekent dat? Dat betekent dat Mundele ons met rust moet laten. Mundele, dat is de blanke. Hij mag zich niet langer moeien met wat hem niet aangaat, omdat zijn nieuwsgierigheid soms zware gevolgen heeft. Wij zijn het beu, daarom komen de mensen nu in opstand, ze willen iets doen! Laat de mensen dan doen...” Zijn maat voegt er op zeer gespannen toon aan toe: «*De blanken moeten ons met rust laten! Didier Reynders, Louis Michel en de rest; kijk eens naar al die politieagenten hier, men laat de Congolees roepen als een dier van 14 tot 19 uur. De blanken moeten ons ons ding laten doen, een blanke bekijkt me omdat hij verbaasd is over wat ik zeg! We moeten het zeggen zoals het is! Welja, de blanken moeten de Afrikanen met rust laten, omdat Reynders, terwijl wij hier staan te roepen, zich volpropt en zo vet als Bart De Wever wordt! Hé blanke, laat ons gerust! Ooit zullen we ons wreken, nu is het niet het moment voor praatjes over gemengdheid! Congo moet zijn eigen zaken regelen...*”

24. Op de vraag welke nationaliteit hij heeft, ontkent dat hij dat hij Belg is (terwijl hij dat wel is op papier). Volgens zijn vriend doet dat er voor de Belgen niet toe: “*wanneer een Belg in Congo is, lingala spreekt en saka-saka eet, vraagt men hem dan of hij Belg is?*”. Een voorbijganger wil van hem een foto maken, maar hij vliegt uit «*geen foto, geen foto, ik ben geen dier!...Ga foto's maken van Leopold* (het standbeeld van Leopold II staat aan de overkant van de laan), *ik ben geen dier!* ».

25. Talrijke personaliteiten van de diaspora (uit verenigingen, religieuze en, in mindere mate, politieke kringen) nemen deel aan deze mars. Ze nemen geen standpunt in de media in. Ze proberen niet om de aandacht op hun organisatie te vestigen, maar wensen deel te nemen aan deze collectieve beweging en hun eisen kenbaar te maken. Een gelegenheidsbetogers zegt: “*België is een reactionair land dat enkel wakker geschud wordt wanneer er geweld en vernielingen aan te pas komen: “Ah, die mensen bestaan, men zou dus iets voor hen moeten doen”... Ondanks de gemeenschappelijke geschiedenis van België en Congo is er in de Belgische instellingen geen enkel kaderlid van Congolese oorsprong of misschien twee of drie. Dat is veel te weinig. Dat is een zwakte van de Belgische instellingen, die de Congolese problematiek*

³ Cf. persconferentie van Alain Winants, administrateur-generaal van de Staatsveiligheid, 21 november 2012.

liever negeren. Welnu, ik ga het Belgisch-Congolese conflict niet op-nieuw op tafel gooien... Mijn zoon of neven bijvoorbeeld begrijpen niet waarom ze hier zijn, ze kennen hun geschiedenis niet en hun klasgenoten kunnen niet zeggen waarom er een zwarte in hun klas zit. Ik vind dat onbegrijpelijk. Hun ouders hebben hun bloed gegeven voor een stabiel België en België moet dat erkennen... De Congolese gemeenschap valt niet weg te denken uit de geschiedenis van België..."

5. Racialisering van de sociale betrekkingen en etnisering van de rellen in België?

26. De verscherping van de confrontaties met de politie, het vandalisme en het controleverlies van de organisatoren hebben geleid tot een vorm van collectieve actie die men inderdaad kan beschouwen als rellen, rekening houdend met de jongeren, maar ook met de niet zo jongeren die van de gelegenheid hebben gebruikgemaakt om op hun beurt hun rekening met de politie, de « maatschappij » en de Belgische Staat te vereffenen, ook al werden uiteindelijk particulieren daar het slachtoffer van [Rea, 2001]. Er zijn actoren op de voorgrond getreden, die in de media een politiek discours hebben gehouden [Martiniello, 1992], maar ze spraken niet als leiders van een beweging, terwijl sommige betogers niet langer lid van bepaalde (Belgische) traditionele partijen wilden zijn.

27. Afgezien van de uitvoerige berichtgeving in de media over de plundering van een juwelierszaak aan de Elsensesteenweg op 17 december, werd evenwel geen enkele diefstal gemeld in jongerenwinkels zoals « Zara », « H&M », « Sports World », die meermaals beschadigd werden met stenen. Het vandalisme was het werk van individuen die op eigen houtje handelden en/of occasionele groepen, maar zeker niet van "bendes" of "georganiseerde vanden". De term "stadsguerrilla" is dus zeker misplaatst.⁴ Het idee dat "ze (de politie) ons opzettelijk naar Matonge drijven, zodat we de vernielingen in onze eigen wijk aanbrengen" zette hen er daarentegen toe aan om buiten de "Afrikaanse wijk" te gaan vechten en vandenstreken uit te halen, om maar niet te spre-

ken van de "diepere" frustraties die de niet zo jongeren ertoe brachten met stenen te gooien.

28. Dat de vernielingen en het geweld op het conto van specifieke bendes kunnen worden geschoven, wordt weerlegd door de feiten. Daarbij rijzen twee fundamentele vragen: wat waren de eisen van die (meervoudige) minderheid? Hebben de politie en de politici verkeerd gereageerd? Afgezien van de materiële schade aan individuele eigendommen, zou het immers interessant zijn om, in het algemeen en met het oog op het algemeen nut, stil te staan bij de kostprijs van dat repressieve apparaat en *in fine* de efficiëntie ervan te onderzoeken. De "Congolese" rellen zijn immers niet de eerste, maar de beleidsmaatregelen die daarna werden getroffen, hadden helemaal niet de structurele reikwijdte van de beleidsmaatregelen die er na de Maghrebijnse rellen kwamen. Het is niet onze bedoeling om een reflectie over de etnisering van het sociale beleid, die door bovenstaande uitspraak wordt geïmpliceerd, aan te vatten, maar we wensen erop te wijzen dat de marginalisatie ten gevolge van dat verschil in behandeling tot een uitbreiding van de stedelijke onlusten heeft geleid.

29. In 2001, na het overlijden (aan de Anderlechtsepoort) van een jonge man, vermoedelijk een drugsdealer, na een achtervolging door de politie, braken er rellen uit in Matonge in een context die, sinds de jaren 1970, een van permanente politiecontroles in de straten, cafés en winkels van de wijk is. Toen de gebruikers (klanten, winkeliers, jongeren) het overlijden vernamen, moest de politie het vier dagen lang ontgelden: ze gooiden met voorwerpen, kasseien en vuilnis, ze staken auto's in brand en vernielden winkels enz. Nadat de rust terugkeerde, voerde het pas verkozen gemeentebestuur het beleid van de "uitgestoken hand" in. Het was gericht op preventie, maar steunde in grote mate op de verenigingen en hun vrijwilligerswerk, in tegenstelling tot het sociale en veiligheidsbeleid dat werd ingevoerd voor de minderheden van Maghrebijnse origine en waarbij de bevolkingsgroepen uit die wijken, met name jonge gediplomeerden die gediscrimineerd werden bij de aanwerving, (via rekrutering) werden betrokken [Cartuyvels en Heberrecht, 2001; Réa, 2006].

⁴ « Emeutes à Matonge : une technique de guérilla urbaine », Willy Decourty, burgemeester van Elsene, in een interview met RTL-TVI op 19 december 2012.

30. In Matonge ondermijnen de schaarse subsidies al jarenlang de werking van de verenigingen, die voor hun diensten« bedankt » worden, zodra de sociale band ondanks alles hersteld is (tussen de gebruikers van de wijk, de politie en de gemeente, tussen de volwassen handelaars of omwonenden en de jongeren, enz.) en hun veronderstelde bevoegdheden worden overgedragen aan de gemeentelijke ambtenaren (aanpak van « stadsbendes », dringende interventies, begeleiding en bemiddeling rekening houdend met de stedelijke subcultuur van de wijk of de diaspora, implementatie van projecten met participatie van de lokale bevolking enz.) De terugtrekking van de verenigingen en de sluiting van het buurtpolitiekantoor in 2009 dragen ertoe bij dat het resultaat van jaren van preventief werk waarin de misdaadcijfers volgens de destijds voor de wijk bevoegde politiecommissaris met 42% daalden (2005-09), verloren ging.

31. Is dat de reden waarom de overheden, toen de auto's in december laatstleden in brand stonden, geen beroep deden op de verenigingen, die in het verleden betogingen van veel grotere omvang in goede banen leidden? De vraag blijft onbeantwoord. Intussen is het duidelijk dat deze bevolkingsgroep langdurig gemarginaliseerd werd, in vergelijking met het institutionele coöptatie- en integratiebeleid dat voor andere minderheden werd opgezet en dat zijn deugdelijkheid heeft bewezen bij het dagdagelijks terugdringen van de stedelijke ongeregelde heden [Rea, 2006]. Men kan natuurlijk discussiëren over de modaliteiten en pertinentie van de “bezigheidstherapie” [Cartuyvels, 1996] waarvan de Congolese bevolkingsgroep (zowel de jongeren als de verenigingen) trouwens geen voorstander is [Manço et al, 2013] en vooral over het veiligheidsparadigma waarvan verschillende werken hebben aangetoond dat het niet in staat is om discriminaties, stigmatisering van bepaalde groepen en wijken en zelfs het onveiligheidsgevoel te bestrijden [Campenhoudt et al, 2000; Cartuyvels en Hebberecht, 2001; Schaut, 2000]. In een vergelijkend perspectief moet evenwel worden vastgesteld dat er geen beleid is opgezet voor de socioprofessionele inschakeling en erkenning van de Congolezen en, meer in het algemeen, van de minderheden van Subsaharaanse Afrikaanse origine.

Conclusie

32. De “Congolese” betogingen in de winter 2011-12 gingen aanvankelijk over de politieke veranderingen in de Democratische Republiek Congo en voor een deel dat niet representatief is voor de hele diaspora, moeten we vaststellen dat er mettertijd uiteenlopende politieke verklaringen worden afgelegd. Ondanks de toenemende etnisering van het conflict werd het vrij ruim verspreide idee dat “vandalisme noodzakelijk is om aandacht te krijgen” gecounterd door de vrees voor verdere stigmatisering, hoewel het er anders uitzag. Volgens de politie, de media en de overheden waren er “bendes” aan het werk. Dat werd trouwens bevestigd door bepaalde organisatoren toen ze de betoging, waartoe ze zelf hadden opgeroepen, niet langer onder controle hadden.

33. Gelet op de etnisering van het beleid voor sociale integratie waarop de verschillende behandeling van de stedelijke onlusten wijst, doet de reactie van de overheid vragen rijzen, zowel tijdens de rellen zelf als wanneer ze tien jaar later opnieuw uitbreken. Verschillende factoren kunnen dat verschil in beleidsreactie verklaren: de omvang van de gemeenschappen (ongeveer 60.000 Congolezen tegenover 300.000 Marokkanen), de frequentie, de schaal en de plaats van de rellen (Matonge in 2001 en 2011 *versus* Vorst in mei 1991, Molenbeek in april 1995 en Anderlecht in november 1997) of nog de woonplaats van de groepen: enerzijds “Maghrebijnse” (om niet te zeggen Marokkaanse) wijken en anderzijds een ruimtelijke spreiding van de Congolezen in Brussel (en België). De Congolese verenigingen, die zich op vrijwilligerswerk toeleggen, ervaren de verschillende behandeling in dezelfde periode als een racialisering van het sociaal beleid, want voor het establishment zijn ze wel goed genoeg om de ongeregelde heden en het stedelijk geweld een halt toe te roepen en om de sociale band met de Staat (gemeente, politie enz.) te herstellen. Het probleem is de voortzetting van dat socio-educatieve werk en de onder meer financiële implicaties daarvan voor de duurzame, maar ook autonome inschakeling van die actoren.

34. Niet alleen de spanningen die door de etnisering van het overheidsbeleid (bijvoorbeeld wat de culturele centra betreft) tussen de verschillende gemeenschappen kunnen rijzen, maar ook de woede over

een postkoloniale, verschillende behandeling worden tot uiting gebracht en niet alleen tijdens de betogingen van december 2011. De raciale en racistische perceptie die daardoor ontstaat, verklaart dan, als men de getuigenissen van de actoren toch ietwat ernstig neemt, de sociale onzichtbaarheid van de Congolezen en van de zwarten in België in het algemeen en het uitbreken van postkoloniale rellen in Brussel.

Bibliografie

- BODEUX L. en DEMART S., te verschijnen in 2013. Postcolonial stakes of Congolese (DRC) political space: 50 years after independence, in Demart S. (eds) *Congolese migration to Belgium and postcolonialismes, African Diaspora*, ter perse.
- BRION F. en REA A., 1992. La construction politique et médiatique des émeutes urbaines, *L'Année sociale*, 1991, 282-305.
- CARTUYVELS Y., 1996. Insécurité et prévention en Belgique : les ambiguïtés d'un modèle "global-intégré" entre concertation partenariale et intégration verticale, *Déviance et Société*, vol. 20, n°2, pp. 153-171.
- CARTUYVELS Y. en HEBBERECHT P., 2001. La politique fédérale belge de sécurité et de prévention de la criminalité (1990-99), *Déviance et société*, 25,4, 403-426.
- DEMART S. (eds.), 2013a. Congolese migrations to Belgium and post-colonialism, *African Diaspora*, ter perse.
- DEMART S., 2013b. Histoire orale à Matonge (Bruxelles): un miroir postcolonial, *Revue Européenne des Migrations Internationales*, juni 2013.
- ETAMBALA Z., 1993. In het land van de Banoko : de geschiedenis van de Kongolese/Zairese aanwezigheid in België van 1885 tot heden, (Steunpunt Migranten – Cahiers n° 7), Leuven.
- FASSIN D., FASSIN E., Eds, 2006. *De la question sociale à la question raciale*, Paris, La Dispute.
- GARBIN, D. and GODIN, M., 2013. 'Saving the Congo': transnational social fields and politics of home in the Congolese diaspora, in *African and Black diaspora: An International Journal. Special issue on Diaspora and Migration: Rethinking African Development in the 21st Century*.
<http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/17528631.2013.793133#preview>

- JAMOULE P. & MAZZOCCHETTI J., 2011. *Adolescences en exil*. Louvain-la-Neuve : Harmattan-Academia s.a.
- KAGNE B., 2000. Africains de Belgique, de l'indigène à l'immigré. L'héritage colonial: un trou du mémoire. *Hommes et Migrations* 1228: 63-64.
- KAGNE B. en MARTINIELLO M., 2001. L'immigration subsaharienne en Belgique. *Courrier hebdomadaire du CRISP*, no. 1721.
- MANCO U., ROBERT M. en KALONDI B., 2013. Postcolonialisme et prise en charge institutionnelle des jeunes belgo-congolais en situation de rupture sociale (Anvers, Bruxelles), in DEMART S. (eds.) *Congolese migrations to Belgium and postcolonialism, African Diaspora*, ter perse.
- MARTINIELLO M., REA A. en DASSETTO F. (eds), 2007. *Immigration et intégration en Belgique francophone, Etat des savoirs*, Louvain-La-Neuve, Academia Bruylant, 590 p.
- MARTINIELLO M., 2011. *La démocratie multiculturelle, Citoyenneté, diversité, justice sociale*, Paris, Presses Sciences Po, coll. La bibliothèque du citoyen.
- MARTINIELLO M. 1992. *Leadership et pouvoir dans les communautés d'origine immigrée*, Paris, L'Harmattan.
- MAYOYO B. T.-T., 1995. Migration Sud/Nord : levier ou obstacle ? Les Zaïrois en Belgique, Paris, L'Harmattan, CEDAF - Institut africain (MRAC), *Cahiers africains - Afrika studies*, 13.
- MAZZOCCHETTI, J. 2012. Gevoelens van onrechtvaardigheid en complottheorie. Opvattingen van migrantenjongeren en jongeren met een Afrikaanse migratieachtergrond in kansarme wijken van Brussel, *Brussels Studies*, nummer 63, 26 november 2012, www.brusselsstudies.be.
- REA A., 2001. *Jeunes immigrants dans la cité*, Bruxelles, Labor.
- REA A., 2006. Les émeutes urbaines : causes institutionnelles et absence de reconnaissance, *Déviance et Société* 4 (Vol. 30), 463-475.
- SCHAUT C., 2000. La mise en application des contrats de sécurité. Des effets pervers ?, *Pyramides*, 1, 141-156.
- SCHOONVAERE Q., 2010. *Etude de la migration congolaise et de son impact sur la présence congolaise en Belgique : Analyse des principales données démographiques*, Centre de recherche en démographie et sociétés (UCL) & Centre pour l'égalité des chances et la lutte contre le racisme.
- SOLOMOS J., 1988. *Black Youth, Racism and the State. The Politics of Ideology and Policy*, Cambridge, Cambridge University Press.
- STAVO-DEBAUGE J., 2007. L'invisibilité du tort et le tort de l'invisibilité, *EspacesTemps.net*, Dans l'air, 19.04.2007 <http://www.espacestems.net/articles/lrsquoinvisible-du-tort-et-le-tort-de-lrsquoinvisible/>
- TSHIMANGA C., 2003. "Belgicains", "Parisiens" et "Diassa-Diassa": mythes et réalités de la diaspora congolaise de retour au pays, In *Être étranger et migrant en Afrique au XXème siècle. Modes d'insertion et enjeux identitaires*, second volume, L'Harmattan, 491-525.
- VAN CAMPENHOUDT L., CARTUYVELS Y., DIGNEFFE F., KAMINSKI D., MARY Ph. , REA, A. *Réponses à l'insécurité. Des discours aux pratiques*, Ed. Labor, Bruxelles.

Om deze tekst te citeren

DEMART Sarah, 2013. Rellen in Matonge en ... onverschilligheid van de overheid?, *Brussels Studies*, Nummer 68, 1 juli 2013, www.brusselsstudies.be

Links

Andere versies van deze tekst zijn beschikbaar

ePub FR : <http://tinyurl.com/BRUS68FRE PUB>

ePub NL : <http://tinyurl.com/BRUS68NLE PUB>

ePub EN : <http://tinyurl.com/BRUS68ENE PUB>

pdf FR : <http://tinyurl.com/BRUS68FRPDF>

pdf NL : <http://tinyurl.com/BRUS68NLPDF>

pdf EN : <http://tinyurl.com/BRUS68ENPDF>

De video's die verschenen zijn in *Brussels Studies* zijn te bezichtigen op het Vimeo kanaal van *Brussels Studies* op de volgende link:

<http://vimeo.com/channels/BruS>